

24. Держархів Волинської області, ф. Р-393, оп. 3, спр. 9.
25. Держархів Волинської області, ф. Р-393, оп. 3, спр. 17.
26. Держархів Волинської області, ф. Р-393, оп. 3, спр. 18.
27. Держархів Волинської області, ф. Р-393, оп. 3, спр. 23.
28. Маланчук В. Во тьму и канут / В. Маланчук // Огонек. – 1964. – № 18. – С. 29–30.
29. Милуш В. Державна влада і православна церква на Волині у другій половині 40-х – 50-х роках ХХ століття / В. Милуш. – Луцьк : Волинянин, 2008. – 228 с.
30. Рожко В. Є. Волинська Духовна семінарія (1796–2004 рр.) : іст. нарис / В. Є. Рожко. – Луцьк : Медіа, 2004. – 256 с.
31. Федчук О. Волинська духовна семінарія (1945–1964) / О. Федчук. – Луцьк : [б. в.], 2013. – 246 с.

Федчук Александр. Инопархиальные студенты в Волынской духовной семинарии (1945–1964 гг.). В статье анализируется территориальное происхождение студентов Волынской духовной семинарии. Установлено время существования в учебном заведении регионального принципа подготовки священнослужителей, а также появления в нем первых студентов из епархий, для которых семинария не обязана была готовить кадры в это время. Выяснено, сколько семинаристов были выходцами из-за пределов Волыньско-Ровенской епархии. Обнаружены епархии, из которых прибывало в учебное заведение наибольшее количество абитуриентов.

Ключевые слова: Волынская духовная семинария, Волыньско-Ровенская епархия, Львовско-Тернопольская епархия, Мукачевская епархия, семинаристы.

Fedchuk Oleksandr. Students of Others Dioceses in the Volyn Theological Seminary (1945–1964.). In the article analyzed the territorial origin of students of the Volyn theological Seminary. Ascertained the time of existence of the regional principle of the training of clergy in this educational establishment, and also the coming of the first students from the dioceses for which the Seminary was not required to train personnel at this time. Established how many seminarians did not come from the Volyn- Rivne diocese. Found out the dioceses, of which arrived to the educational establishment the largest number of applicants.

Key words: Volyn theological Seminary, Volyn-Rivne diocese, Lviv-Ternopil diocese, Mukachevo diocese, the seminarians.

Статтю подано до редколегії
27.10.2014 р.

УДК 94(477.8)

Олег Малярчук

Громадська активність в Українській РСР у другій половині ХХ ст.: форми протесту політичній системі

У статті охарактеризовано форми активного й пасивного опору партійно-радянській політичній системі в Українській РСР у другій половині ХХ ст. Висвітлено тогочасний механізм реабілітації політв'язнів та повернення конфіскованого майна. Виокремлено зміни в тактиці: естафету боротьби перейняли дисиденти й розрізнені молодіжні націоналістичні організації.

Ключові слова: УРСР, комуністична партія, ідеологія, дисиденти, націоналісти, репресії, національна пам'ять.

Постановка наукової проблеми та її значення. Генеральна лінія КПРС – творення нової радянської спільноти – не зреалізовано в бажаному партією обсязі. Більшість українців не втратили національну гідність і боляче реагували на національне приниження. Найкоштовнішим скарбом виступала рідна мова, яку постійно витісняла російська («великий, могутий русский язык»). На західних українських землях до цього долучилося збереження історичної пам'яті народу та дотримання релігійних звичаїв й обрядів. «Притлумлені страхом» громадяни активізувалися й поступово вимагали проведення змін у суспільному житті. Використання різних комуністичних міфів досягло своєї критичної межі.

Незважаючи на це, компартія й далі монополює насаджувала суспільно-політичні й соціально-культурні схеми, принципи, ідеї. Процеси лібералізації, що зародились у «хрущовське десятиліття», сприяли зростанню громадянської активності. Громадськість прагнула подальшої демократизації суспільства, особливо зі зміною влади в 1964 р., і чекала на практичні заходи нового керівництва в політиці, економіці, духовному житті.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вітчизняними науковцями доволі широко розкрито картину суспільно-політичних процесів в Українській РСР. Це наукові праці В. Барана [1], Ю. Данилюка й О. Бажана [2], В. Даниленка [3], Ю. Зайцева [4], Г. Касьянова [5] та ін. До наукового обігу залучено значний обсяг матеріалу з архівних джерел, що зберігався в закритих фондах. Проте ці дослідження не можна вважати достатніми й вичерпними. Низка проблем залишилася поза увагою науковців і потребує дослідження.

Мета статті – висвітлити зміни в суспільно-політичному житті України в другій половині ХХ ст., нові форми та методи спротиву партійно-радянській системі, їх дієвість і наслідки. Об'єкт дослідження – політика партійно-радянської влади, предмет – боротьба української спільноти з тоталітарною системою.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Друга половина 60-х років минулого століття розгорнула нову сторінку в історії України – зародження та розвиток дисидентського руху. 1965–1966 рр. сколихнули масовими судовими арештами проти інакодумців і тих, хто підтримував засуджених. Не без відома Москви заарештовані С. Батурін, Я. Геврич, І. Гель, І. Герета, М. Гринь, М. Зваричевська, М. Косів, Є. Кузнецова, М. Масютко, Я. Менкуш, П. Моргун, В. Мороз, І. Русин, Г. Садовська, І. Світличний, М. Осадчий, М. Чубатий, брати Горині та десятки інших патріотів. Частина тих, хто не потрапив за ґрати, опинились у скрутному становищі, багатьох виганяли з партії й влаштовували постійне цькування. Інакодумці позбавлялися можливості друкуватися в СРСР і перейшли на самвидав. Ініціаторами фонду допомоги репресованим були І. Світличний і В. Чорновіл. Траплялися й відкриті протести проти політики партійно-радянської влади [2, с. 202].

У листопаді 1967 р. відбувся суд над В. Чорноволом (ст. 187 ч. 1 – наклеп на радянську дійсність). Причиною розправи стала його книга «Лихо з розуму» про репресії середини 60-х років, яка вийшла друком у Франції в жовтні 1966 р. й отримала міжнародний резонанс [4, с. 344].

Радянське суспільство постійно перебувало під контролем структур КДБ, зокрема його найбільш кількісного п'ятого управління (діяло з липня 1967 р.) на яке покладалася боротьба з так званою «ідеологічною диверсією противника». Саме цей підрозділ контролював дисидентський рух, опозиційні настрої, інакомислення, а в УРСР – прояви «українського буржуазного націоналізму». КДБ був найпотужнішою репресивною організацією й джерелом інформації для радянської партійно-державної верхівки про стан суспільства та його настрої. Особливий інтерес становили особи, засуджені до кримінальної відповідальності за статтями 62 (антирадянська агітація та пропаганда) і 187 (наклеп на радянський державний і суспільний устрій) Кримінального кодексу УРСР, а також усі ті, котрі повернулися з місць ув'язнення й спецпоселення.

Утопічні комуністичні ідеї та міфи вкотре розвіювали міжнародні події: 1968 р. – «Празька весна», а в недалекому минулому – «1956 р. Угорщина». Починалася масштабна кампанія петицій, які підписувала велика кількість людей. Українські дисиденти брали в них участь нарівні з представниками інших дисидентських рухів різних республік СРСР. Основною формою боротьби шістдесятників із тоталітаризмом став самвидав, який складався з художніх творів, документів та публіцистики. Із січня 1970 р. почав виходити в самвидаві «Український вісник», створений за ініціативи В. Чорновола [5, с. 143].

Класична форма протесту – українські націоналістичні підпільні організації 1950–1970 рр. Дослідник Я. Секо характеризує 32 організації, описані в науковій літературі. Більшість їх діяла у Львівській (вісім), Тернопільській та Івано-Франківській областях (по сім); по дві організації – у Волинській і Донецькій областях, одна – у Дніпропетровській. Лише чотири організації мали осередки в кількох областях; «Об'єднання» (Комі АРСР, Кіровоградська, Львівська та Рівненська області), «Український національний фронт» (Івано-Франківська, Львівська, Кіровоградська й Донецька області), «Група Маруняса» (Тернопільська та Житомирська області), «Український національний фронт–2» (Львівська й Івано-Франківська області, хоча окремі представники проживали в інших регіонах). Націоналістичні підпільні організації були вузькотериторіальним явищем, яке не набуло масовості в УРСР. Ураховуючи

те, що діяльність більшості з них не виходила за межі певного населеного пункту, то підстав говорити про них як про впливове явище немає.

Наступний критерій – часовий вимір діяльності. Так, у 1950-х рр. було 11 організацій, у 1960-х – 15, у 1970-х – п'ять, а в 1980-х – одна. Вивчаючи соціальний зріз підпільних організацій, звертаємо увагу на те, що, попри їх нечисельність, у них не було осіб із досвідом участі в ОУН й УПА. Учасниками підпільних організацій були люди, не задіяні раніше в націоналістичному русі. Роль активних оунівців та упівців була майже непомітною. Але чому «другий ешелон» після звільнення чи амністії до підпільних організацій не йшов? Творцями підпільних організацій була молодь [6, с. 111–114].

Науковець Я. Секо розмірковує над тим, як пояснити факт пасивності «ветеранів» УПА стосовно послідовників. Що спонукало останніх до переосмислення попереднього етапу боротьби та пошуку нових організаційних форм протесту? Далі у своєму дослідженні науковець обґрунтовує думку про те, що «у першому випадку, напевно, варто говорити про успішність методів радянської системи. Ідеться не про ідейне перевиховання. Навіть наприкінці 1980-х років для влади не було секретом, що ці люди «ідейно не переозброїлися». Залякати їх після страхів воєнного часу було марною справою... Повертаючись додому, вони усвідомлювали «викинутість» із суспільства через «неблагонадійність», залишалися невдоволеними, однак влада добивалася їх пасивності й мовчання. Інший момент – те, що ці люди виявилися неспроможними переглянути свої погляди на форми боротьби. Навіть перебуваючи в таборах, вони зі скепсисом дивилися на «боротьбу словом» шістдесятників. У молодих людей були інші мотиви...» [6, с. 115].

Ми зібрали й опублікували спогади політв'язнів, які повернулися в рідний край. Тисячі краян навіки залишилися у сибірських болотах, за полярним колом, у вічній мерзлоті. Лише незначній частині учасників національно-визвольних змагань удалося дожити до проголошення незалежності України. Так, мешканець с. Павлівка Тисменицького району М. Боднар згадує: «У 1960 р. повернувся батько, а через два роки – я із сім'єю. Батька довго не хотіли прописувати, не давали роботу навіть у колгоспі. А скільки витерпів образ? Деякі односельці називали його бандерівцем, катом українського народу. Я зі своєю сім'єю зустрів таке ж ставлення». Жителька с. Олеша Тлумацького району К. Мельник свідчить: «Після повернення нас не хотіли прописувати. Якось правдами-неправдами (через знайомих) прописалися в рідному селі. Односельці ставилися до нас по-різному. Одні жаліли, другі позаочі називали бандитами, а треті це казали в очі» і т. д. [7, с. 196–197].

Із середини 50-х років ХХ ст. у регіон поверталися, відбувши покарання, учасники національно-визвольного руху. Лише в Івано-Франківську область повернулося з місць ув'язнення й спецпоселення понад 15 тис. осіб [8, с. 340]. Більшість із них не змінила своїх переконань; «оунівські нелегали», греко-католицькі священики та монахи, сектанти створювали відповідну атмосферу протесту проти політики комуністичної партії й радянського уряду. У період хрущовської «відлиги» і в брежнєвські часи рух за оновлення радянського суспільства в регіоні мав значно ширшу соціальну базу, ніж в інших частинах Української РСР [9, с. 160].

Станом на 1 квітня 1972 р. у Львівську область повернулося понад 50 тис. осіб, які свого часу були засуджені до ув'язнення або виселені в райони спецпоселення за участь у «бандах ОУН та посібництво їм». Ці особи отримали право на «прописку» й проживали в містах та районах області. Вони працювали в різних галузях народного господарства. У «прописці» відмовлено 4 тис. осіб, які змушені були виїхати в інші області республіки. Відповідно до встановленого законом порядку питання дозволу на «прописку» громадян, які повернулися з місць спецпоселення, розглядали на засіданні виконкому відповідної Ради депутатів трудящих або комісією в складі першого секретаря міськкому чи райкому партії, голови виконкому Ради депутатів трудящих і начальників органів КДБ та міліції. Найбільша кідькість осіб повернулася з місць ув'язнення й спецпоселення в 1955–1965 рр. У 1970-му та 1971 р. і за чотири місяці 1972 р. у Львівську область повернулось усього 613 осіб, із них у Львів – 66, Червоноград – 53, Дрогобич – 23 особи, а в Миколаївській, Самбірській і Яворівській райони – 143 особи [10, арк. 108].

У більшості випадків особи, котрі відбули терміни покарання або повернулися з місць спецпоселення, зверталися зі скаргами й заявами в різні органи (прокуратуру, виконкоми Рад депутатів трудящих, Верховну Раду УРСР) з проханням про реабілітацію. Прокуратура області такі заяви надсилала в перший спецвідділ обласного управління внутрішніх справ для перевірки всіх обставин, пов'язаних із засудженням чи виселенням. Якщо перевірка підтверджувала «бандпосібництво», або безпосередню участь особи чи одного з членів сім'ї в «бандах ОУН», то давалася відмова в реабілітації, затверджена начальником УВС і прокурором області.

«При наявності підстав для реабілітації» матеріал перевірки разом з обліково-архівною справою прокуратура області надсилає в перший спецвідділ МВС УРСР. Після «згоди» цієї інстанції справа надходила до республіканської прокуратури, яка виносила протест Верховному суду – органу, що приймає рішення про реабілітацію особи. Про це повідомлялося заявнику. Рішення Верховного суду республіки отримував перший спецвідділ УВС і доводив до відома відповідний виконком Ради депутатів трудящих та повідомляв про право особи на одержання конфіскованого майна. На підставі цього фінвідділи міськрайвиконкомів приймали рішення про повернення конфіскованого майна реабілітованому з державного бюджету. За відсутності актів й опису конфіскованого майна заявника, який претендував на відшкодування конфіскованої власності або на повернення її в натуральному вигляді, оформлялося «Заключення про поновлення акту опису». На його підставі комісія облвиконкому проводила оцінку майна й видавала рекомендацію відповідному фінвідділу про виплату його вартості [10, арк. 110].

Особи, котрі повернулися з місць ув'язнення та спецпоселення, здебільшого проявляли особливу наполегливість у питанні повернення конфіскованого майна або відшкодування його вартості. На підставі таких домагань лише протягом двох років і чотирьох місяців (1971–1972 рр.) відповідно до рішень Львівського обласного фінвідділу виплачено за конфісковане майно 5656 крб 92 особам. За 1965–1972 рр. у Нестерівському районі Львівської області за конфісковане майно виплачено 34,2 тис. крб, у м. Трускавці – 12,5 тис. крб. Лише протягом 1970 р. у Кам'яно-Бузькому районі п'яти особам відшкодовано майна на суму 5117 крб і т. д. [10, арк. 109].

Нова хвиля переслідувань і репресій почалася на початку 70-х років минулого століття. У січні 1972 р. заарештовано всіх відомих дисидентів: у Києві – І. Світличного, Є. Сверстюка, В. Стуса, Л. Плюща, З. Антонюка, трохи пізніше – І. Дзюбу та ін.; у Львові – повторно В. Чорновола, М. Осадчого, І. Геля й ін. Наступна хвиля арештів відбувалась у квітні–травні 1972 р. [4, с. 226]. Не довго довелося побути на волі також багатьом учасникам руху спротиву. Так, М. Симчич, уродженець Гуцульщини (Нижнього Березова, сотенний Кривоніс), згадує: «Повторно заарештовують і привозять до Івано-Франківської в'язниці «щоб покаятися» і взяв на себе кільканадцять справ, які ніяк не могли розкрити, хоча Москва тиснула зі всіх боків. За цю «послугу» мене мали, начебто, звільнити із зали суду. Якщо не погоджуся – розстріляють» [11, с. 650].

У 1970-х рр. знову розпочато масові репресії над інакодумцями й до шістдесятників, сімдесятників долучено «бандерівців». Радянські табори поповнили всі категорії українських політв'язнів. Вони не були мовчазними спостерігачами суспільно-політичних подій. Незважаючи на політичне та економічне підкорення, український народ зберігав національну пам'ять, яку тоталітарний режим за всяку ціну намагався знищити.

В архівних справах ЦДАГО України ми натрапили на інформацію про те, що органи КДБ в Івано-Франківській області в березні 1973 р. викрили молодіжну націоналістичну організацію «Спілка української молоді Галичини» в складі дев'яти осіб, яка діяла в Коломийському районі. До кримінальної відповідальності притягнуто п'ять осіб. Івано-Франківський обласний суд у закритому судовому засіданні 3–9 серпня 1973 р. за участю державного обвинувача – заступника прокурора області – розглянув кримінальну справу «Про антирадянську діяльність Гриньківа Д. Д., Мотрюка М. М., Шовкового І. В., Демидіва Д. І. та Чупрея Р. В.». У процесі слідства й суду встановлено, що названі особи на території Коломийського району впродовж 1972–1973 рр. проводили антирадянську націоналістичну діяльність. Вони з ініціативи Д. Гриньківа створили організацію, головною метою якої було від'єднання Української РСР від СРСР. Її учасники проводили «зборища», де виступали з антирадянськими промовами та читали книжки аналогічного змісту; приймали клятву на вірність організації; мали на меті виробити статут і програму організації; викрадали бойову вогнепальну зброю для можливого вчинення опору представникам органів влади у випадку їх розкриття; розробляли план пограбування ошадної каси та ін. Суд визнав вину підсудних доведеною й, ураховуючи всі обставини й визнання кожного своєї вини, засудив Д. Гриньківа – до семи років позбавлення волі та трьох років заслання; Д. Демидіва й І. Шовкового – до п'яти років позбавлення волі кожного; М. Мотрюка та Р. Чупрея – до чотирьох років позбавлення волі кожного. «Судовий процес пройшов організовано» [12].

Розповсюдженими формами протесту в цей час стають різноманітні тексти й листівки антирадянського змісту. Їх надсилали «невідомі особи» в установи, на підприємства, навчальні заклади чи від імені різноманітних організацій (часто вигаданих). Листівки стосувалися національних, культурних питань, містили критику політики КПРС. Іншими методами висловлення протесту були виступи на захист

інтелігенції, відкриті листи, створення ініціативних груп та громадських комітетів, страйки, мітинги, розвішування жовто-блакитних стягів й української націоналістичної символіки [2, с. 425]. Опозиція системі виявлялась у розповсюдженні забороненої літератури та поширенні антирадянських розмов.

У ніч із 21 на 22 січня 1978 р. у 60-ту річницю утворення Української Народної Республіки непримирний борець за незалежність своєї рідної Української держави – калушанин Олекса Гірник – здійснив акт-протест самоспалення в Каневі. Герой України став людиною-легендою [13].

Офіційна радянська ідеологія трактувала всі події «лише на свою користь», демонструючи масову підтримку своїх дій від імені «всього населення». На підприємствах і в установах протягом досліджуваного періоду проходили офіційні мітинги, які засвідчували схвалення внутрішньої й зовнішньої політики комуністичної партії та радянського уряду. Пересічні громадяни ставилися до політики по-різному. Більшість не цікавилася нею чи не виявляла цього відкрито. Обмежений доступ до інформації й страх відкрито висловлювати свої думки, примушували людей приховувати свої справжні міркування. Вони могли відкрито спілкуватися лише потайки, у вузькому колі родини чи однодумців («на кухні»).

Поряд з активними формами протесту масового характеру набули поширення пасивні: ігнорування вимог влади, замикання у вузькому колі власних інтересів, поширення антидержавних чуток, дотримання народних звичаїв і релігійних обрядів. Окреме місце в радянському суспільстві посіли політичні анекдоти, приказки, частівки, примовки, пісні, тости, прислів'я. У сатиричній формі вони відображали думку більшості населення і його ставлення як до окремих представників влади та її героїв, так і партії загалом. Радянський політичний анекдот (за який могли й посадити) можна вважати яскравим проявом реакції громадян на дії влади. Весь масив радянських політичних анекдотів можна умовно розділити на дві групи: прорадянські (нечисленні) й антирадянські, які можна вважати проявом масового пасивного спротиву [14].

У результаті «форсованого наступу» на церкву у два повоєнні десятиліття влада вдосконалила цілісну систему роботи, яка охоплює партійні та державні, правоохоронні й громадські організації. Антицерковні заходи в Західному регіоні УРСР не набули таких масштабів, як в Україні загалом. Причина полягала в релігійній свідомості широких мас населення та бурхливому реагуванні на антицерковні заходи влади. Форми й методи протистояння вірян діям партійно-радянських органів охоплювали як численні петиції та скарги в найвищі державні інстанції, так і зібрання, що переростали в несанкціоновані мітинги, організацію цілодобових чергувань поблизу ще невідібраних храмів. Серед найпоширеніших антирелігійних методів влади було зняття з реєстрації релігійних громад, відкликання служителів культу, примушування вірян вийти зі складу церковних органів під загрозою адміністративних санкцій тощо. Законодавство контролювало всі сфери діяльності релігійних установ – від дозволу на реєстрацію до оподаткування.

Партійним і державним органам на місцях поставлено вимогу – «покінчити із релігійними пережитками й залишками уніатства» та виховувати трудящих, особливо молодь, за новими радянськими цінностями. Неприємною проблемою для органів влади в західноукраїнських областях, особливо на Львівщині, Івано-Франківщині, Тернопільщині й Закарпатті, залишалася нелегальна діяльність «невозз'єднаних священників, монахів і монахинь», «уніатів, які повернулись із заслання», «покутників». Однак греко-католицькі священнослужителі виявили опірність брутальному тиску влади, а в тих випадках, коли такий перехід відбувався, формою спротиву діям влади для частини колишнього кліру ГКЦ ставало зречення від сану, перехід на світську роботу й продовження душпастирської діяльності вже в нелегальних умовах. Своєрідною категорією невозз'єданого духовенства ГКЦ стала частина кліру, яка чинила опір владі з мотивів не лише канонічного, а й ідейного порядку.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Наслідки уніфікації суспільного життя за радянським зразком у Західному регіоні України були слабшими, ніж в інших областях республіки. Офіційна «ліквідація» діяльності Греко-католицької церкви й придушення боротьби відділів УПА та підпілля ОУН не означало припинення визвольних змагань і відмови від «батьківської віри», – змінювалися форми й методи боротьби з тоталітарною системою. Безпосередні учасники національно-визвольного руху, їхні прихильники продовжували «пасивно» обстоювати державницьку концепцію, яка ґрунтувалася на націоналістичній самостійницькій ідеї й традиційних релігійних обрядах. Можна констатувати про перехід форм і методів боротьби з тоталітарною системою в іншу фазу – пасивного спротиву. Естафету боротьби перейняли дисиденти та молодіжні націоналістичні організації, які чинили активний спротив системі, однак їхні дії мали розрізнений характер. Усе ж вони справляли певний резонанс на народні маси.

Джерела та література

1. Баран В. К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.) / В. К. Баран. – Львів : Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – 670 с.
2. Данилюк Ю. Опозиція в Україні: друга половина 50-х – 80-ті роки ХХ століття / Ю. Данилюк, О. Бажан. – К. : Рідний край, 2000. – 616 с.
3. Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-ті рр.) / В. М. Даниленко. – К. : Альтернативи, 1999. – 304 с.
4. Зайцев Ю. Д. Дисиденти: опозиційний рух 60–80-х років / Ю. Зайцев // Сторінки історії України ХХ століття. – К. : Освіта, 1992. – С. 195–235.
5. Касьянов Г. В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років / Г. В. Касьянов. – К. : Либідь, 1995. – 224 с.
6. Секо Я. Українські націоналістичні підпільні організації 1950–1970-х рр.: загальна характеристика / Я. Секо // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Серія : Історія / [за заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – Вип. 2. – С. 107–116.
7. Малярчук О. М. Спогади політв'язнів як одне з джерел до висвітлення проблем села західних областей УРСР / О. М. Малярчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Серія : Історія / [за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця] – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – Вип. 3. – С. 195–198.
8. Національні відносини в Україні у ХХ ст. : зб. док. і матеріалів / [упор. М. І. Панчук та ін.] – К. : Наук. думка, 1994. – 560 с.
9. Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села / О. М. Малярчук. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – 228 с.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 1, оп. 25, спр. 698, арк. 125.
11. Андрусяк М. Брати грому. Художньо-документальна повість / М. Андрусяк. – Коломия : Вік, 2001. – 800 с.
12. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 25, спр. 877, арк. 104.
13. Бабій В. І. Я хочу вмерти за Україну (документально художня повість, присвячена пам'яті подвигу Героя України Олексія Гірника) / В. І. Бабій. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. – 84 с.
14. Савицька І. С. Повсякденне життя населення України у 1964–1985 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. «Історія України» / І. С. Савицька. – Луцьк, 2015. – 20 с.

Малярчук Олег. Общественная активность в Украинской ССР во второй половине ХХ в.: формы протеста политической системе. В статье охарактеризованы формы активного и пассивного сопротивления партийно-советской политической системе в Украинской ССР во второй половине ХХ в. Брежневская эпоха характеризовалась противоречивостью и двойственностью процессов, происходивших в стране. С одной стороны, наращивание экономического потенциала и роста материального благосостояния населения несколько нивелировало тоталитарную политику во всех сферах жизни, с другой – задекларированные в высших государственных документах принципы и свободы граждан все больше демонстрировали свою фиктивность. Освещены тогдашний механизм реабилитации политзаключенных и возвращения конфискованного имущества. Выделены изменения в тактике: эстафету борьбы переняли диссиденты и разрозненные молодежные националистические организации. Ментальность западных украинцев отличалась обостренным чувством национального самосознания и консервативными религиозными мировоззренческими позициями.

Ключевые слова: УССР, коммунистическая партия, идеология, диссиденты, националисты, репрессии, национальная память.

Malyarchuk Oleg. Public Activity in the Ukrainian SSR in the Second Half of the XXth Century: Political System Protest Forms. The article describes forms of active and passive resistance to the Soviet party-political system in the Ukrainian SSR in the second half of the twentieth century. Brezhnev era was characterized by contradiction and duality of processes which were taking place in the country. On the one hand, increasing the economic potential and growth of material welfare somewhat leveled totalitarian policies in all spheres of life. On the other – principles and freedoms declared in the highest state documents increasingly demonstrated their fictitious. The mechanism of rehabilitation of political prisoners and the return of confiscated property is described. Changes in tactics are highlighted – the baton of fight was taken over by dissidents and separate youth nationalist organization. Western Ukrainian mentality differed by heightened sense of national identity and conservative religious worldview.

Key words: the USSR, Communist Party, ideology, dissidents, nationalists, repressive crackdown, national memory.

Статтю подано до редколегії
21.10.2014 р.